

Periodista i Escriptor

Lluís Permanyer

Barcelona vista pels de fora

Des de fa segles, la ciutat de Barcelona ha estat objecte de moltes mirades. Des de diplomàtics fins a escriptors, passant per aventurers o espies, molts han deixat constància de la seva estada. Dels diferents indrets de la ciutat, La Rambla ha estat el més valorat per les persones foranes, atretes per la singularitat d'aquest passeig. Si bé Barcelona és una urbs amb segles d'història a l'espalla, i així ho deixen clar un seguit de testimonis, existeix la sensació d'haver estat descoberta amb els Jocs Olímpics del 1992, situació que no solament encara dura, sinó que no cessa de multiplicar-se.

Barcelona feia vint segles que era al mateix lloc i era estesa la sensació que havia estat descoberta arran dels Jocs Olímpics. En certa manera així va ser, però es tractava d'un miratge que ocultava una realitat ben diferent. Durant molts anys em vaig proposar d'anar recollint les opinions que sobre la meua ciutat han expressat els de fora, que per a mi tenen més interès que les dels indígenes, que mai no són representatives de debò. Porto recollides de moment més de mil cinc-cents citacions; i és que tot i haver publicat fa uns anys el segon recull sobre el tema (*1.000 testimonis sobre Barcelona*, editat per La Campana), continuo aplegant-ne tantes com puc. Confesso que em fa feliç cada vegada que aconseguixo «caçar» algun dels grans noms de la història universal.

Barcelona feia vint segles que era al mateix lloc i era estesa la sensació que havia estat descoberta arran dels Jocs Olímpics.

He emprat el mot «caçar», i no és cap exageració: es produeix gairebé sempre de manera inesperada, malgrat estar a l'aguait; i la sensació que em produeix, jo que he empaitat conills i perdius, és ben semblant. Considero que fer aquest recull i haver reunit un conjunt de gruix inesperat, tant per la qualitat com per la quantitat, em permet afirmar que és molt més important que un d'igual sobre Madrid, París o Roma. I és que les grans capitals han obligat que diplomàtics, viatgers, mercaders, prostitutes, aventurers o espies trametessin la seva informació, que era, gairebé sempre, una exigència de la feina més o menys oficial que els hi havia atret. El cas de Barcelona és, per tant, ben diferent. Els qui ens han visitat i els qui han escrit, ho han fet en la immensa majoria dels casos perquè els ha vingut de gust i, per tant, considero que és un estimable valor afegit.

Una ràpida panoràmica permetrà observar que Barcelona ha desvetllat a través dels segles un interès i una curiositat permanents, a més de merèixer una valoració molt positiva, gairebé aclaparadora. Per aquesta raó, sempre que he pogut he triat abans la crítica, per injusta que fos, que no pas l'elogi. Una altra constant és que des de mitjan segle XVIII. La Rambla es converteix en el tòpic inevitable; així doncs, sempre que puc, opto per escollir fragments que parlin d'altres punts urbans.

I ara, sense més dilacions, intentaré traçar una ràpida i sintètica panoràmica de com ens han vist.

Les primeres referències ja provenen dels clàssics romans, jueus i àrabs. Es tracta de descripcions breus, gairebé sempre de caràcter geogràfic o paisatgístic.

Quan comença de debò un gruix de referències és arran del segle XV. És comprensible: Barcelona és la punta de llança d'uns catalans que han estès el domini, comercial o imperial, per tot un Mare Nostrum, que llavors veritablement ho era: el dominàvem. El Consolat de Mar és l'expressió jurídica d'una necessitat: regular les relacions cada vegada més extenses i intenses, però d'una forma ordenada i equitativa. La ciutat s'ha convertit en una representació sobretot urbanística i arquitectònica d'aquest poder, la qual es posa de manifest quan els forasters la descriuen. Un dels primers textos (1491) escrit per un personatge rellevant és el de Jérôme Paul, capellà del papa Alexandre VI. Es comença a produir ja llavors un fet que es mantindrà inalterat fins al segle XX: la sorpresa que Barcelona no sembla

espanyola, sinó europea; en aquest terreny les comparacions amb altres ciutats seran per a tots els gustos.

Alguns exemples significatius ens els ofereixen, per exemple, les descripcions extenses que van dedicar Guicciardini (historiador i ambaixador de Florència), Munzer (geògraf i viatger alemany), Navagero (escriptor i ambaixador de Venècia) o l'emperador Maximilià II d'Àustria. Podem citar altres textos, amb elogis més aviat breus però no per això menys importants, com el d'Ariosto, Cosme III de Medicis, Valla o Camillo Borghese (futur Pau V). Així Carles I d'Espanya va afirmar: «Prefereixo més ser comte de Barcelona que emperador de romans».

Més endavant, vers el segle XVII, apareix un gruix d'escriptors castellans de pes, la majoria dels quals li dediquen tota mena d'adjectius ensu-crats, com són els casos de Tirso, Góngora, Las Casas, Mariana, Lope de Vega (en set obres), Gracián, Mateo Alemán, Calderón, onada que culmina amb la prosa de Cervantes, un pinyol que passa a ser immortal. En aquest cor amable, gairebé de reclinatori, no podia faltar el contrapunt del rondinaire arbitrari: Quevedo.

Barcelona, al segle XVIII ja es consagra com el punt de mira dels estrangers, vinguts d'arreu i per motius ben diversos. L'aventurer Casanova n'és un exemple tot i que, la mirada, ell la centra en la seva història personal, sempre de conquesta amorosa, i no pas en la ciutat en què llavors es trobava. Voltaire, n'és un altre de caire ben diferent. Per motius polítics i estratègics, es concentra en una Barcelona que durant uns anys serà el centre d'atenció de les mirades europees, a causa de la guerra civil. El desenllaç amb el setge i l'ocupació de 1714 va posar en moviment innumbrables plomes. No cal dir que el bombardeig d'Espartero, del 1842, produirà arreu del continent una reacció semblant, de la qual només citaré els noms significatius: Victor Hugo i Eugène Cabet. No oblidó, en qualsevol cas, totes les flors que Lesseps li consagra, en reconèixer que l'estima com la seva segona pàtria; cal recordar que en la seva condició de cònsol de França va fer servir la diplomàcia per aconseguir aturar un bombardeig d'una brutalitat gratuïta.

Considero, però, que el més important és l'allau d'escriptors que troben a la ciutat comtal un tema més o menys literari, tot just encetar el

Es comença a produir ja llavors un fet que es mantindrà inalterat fins al segle xx: la sorpresa que Barcelona no sembla espanyola, sinó europea.

segle XVIII. Podem citar, Musset, Stendhal, Merimée, Flaubert (cites breus, però en tres novel·les) o Gautier. Quina alegria descobrir que Balzac va considerar escaient que fos l'escenari d'una novel·la dialogada! Cal esmentar també Arthur Young, viatger i economista, que destaca la vessant industrial que hi descobreix

La Rambla esdevé el lloc clau de la ciutat, per no dir el tòpic més suat.

I en aquest context cal assenyalar que La Rambla esdevé el lloc clau de la ciutat, per no dir el tòpic més suat. És comprensible, ja que l'encertada obra de reforma urbanística portada a terme pels enginyers militars l'ha convertit, des del 1775, en el passeig de referència i el punt d'atracció popular, amb un fascinant atractiu interclassista. Els estrangers –començant pel primer, que hi dedica elogis apassionats, l'escriptor anglès Swinburne– ho reconeixen sense excepcions.

La tendència literària es consolida i creix el segle XIX, amb George Sand, Washington Irving o Amicis, que ja afinen més. Aquest, tot i que no oblida La Rambla, té la curiositat ben mediterrània d'observar com funciona aquí el ritual d'un enterrament al cementiri general.

No resisteixo destacar que coneguem amb tot luxe de detalls la inundació severa que el 1862 va provocar la riera d'en Malla, en retrobar cinc segles després el llit natural: La Rambla. I és que per sort hi havia al balcó de l'hotel Oriente un observador curiós –Hans Christian Andersen–, qui va contar fil per randa aquell espectacle inesperat en un llibre de viatge per Espanya.

La posició definida ja amb personalitat pels estrangers es reforçarà i augmentarà en entrar el segle XX, amb noms rellevants: Thomas Mann, Joyce, Schweitzer i Chesterton, en els quals m'emocionava de llegir-hi algun esment; o fins i tot aquell Lawrence, que va pujar al cim de la fama gràcies a l'escandalosa amant de lady Chatterley i que va publicar un article delicadament poètic a les floristes de La Rambla. La mirada estrangera coincideix, com segles abans, en la sorpresa de trobar una ciutat que no els sembla gens espanyola i que ofereix, en canvi, una imatge no solament europea, sinó també d'una alta qualitat urbana. Sovintegen els que recerquen documentació històrica, raó per la qual prefereixen remenar lligalls més que passejar o seure als cafès. Crida l'atenció les floretes que tiren sobretot a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i al seu arxiver en cap.

Els autors en llengua castellana també s'hi van sumar. I els més destacats li consagraven llargues descripcions: Leopoldo Alas, Ganivet, Pereda, Galdós, Azorín o Valle Inclán. Els supera Baroja, que empra l'escenari barceloní per ambientar episodis en vuit novel·les. En aquest context tampoc no falta el rondinaire despectiu: Unamuno. Té una explicació: en arribar a la recerca d'editor, va ser rebut per una colla d'admiradors, colla que va anar minvant per culpa d'un egocentrisme malaltís i que justifica que es trobés sol el dia de la partida.

Ja que Unamuno va desacreditar la ciutat, en consagrar-li un adjectiu creat per ell a mida, *fachadosa*, inspirat en l'espectacle al seu parer insuportable dels excessos del modernisme. És adient veure les reaccions que provocava. L'espectacle de l'Eixample, que servia d'escenari i de peanya a tants arquitectes que se sentien atrets per introduir una veu nacionalista i personal amb el conreu d'aquell característic *coup de fouet* i la seva flora, i sobretot el nou paisatge modernista no van estalviar ni la mirada ni els comentaris. En general van ser més despectius els provinents dels espanyols. Juan Ramón Jiménez ho resumeix en aquests termes indirectes, però diàfans: «Parecia la pesadilla de un arquitecto catalán».

El novel·lista anglès Evelyn Waugh va dedicar un capítol d'un llibre de viatge pel Mediterrani. I va elogiar sobretot l'obra de Gaudí, que, segons confessa, mereixeria una nova estada per tal de mirar-se-la amb més atenció. I, de passada, assegura que a la casa Batlló hi ha el consolat de Turquia. Fals! Llavors era al carrer de la Diputació, però va considerar que en una casa tan estranya no se li podia trobar un destí millor que aquell. En canvi, Walter Benjamin ja es va adonar que l'Eixample concentrava la major quantitat i qualitat d'*art nouveau* d'Europa.

La reacció més curiosa la va protagonitzar el temut polític Clemenceau. Va arribar procedent d'un viatge de diversos mesos per Amèrica del Sud, i es va hostatjar a l'hotel Colón de la plaça de Catalunya. El van anar a trobar els de l'Ateneu Barcelonès per demanar-li que l'endemà hi donés una conferència, oferiment que va acceptar encantat. Tot seguit va anar a fer un tomb amb un cotxe de punt; segur que el cotxer va tirar passeig de Gràcia amunt i, en descobrir els edificis modernistes que s'hi arrencaven, no va poder suportar aquell espectacle, va ordenar-li girar cua, va

La posició definida ja amb personalitat pels estrangers es reforçarà i augmentarà en entrar el segle xx.

Walter Benjamin ja es va adonar que l'Eixample concentrava la major quantitat i qualitat d'art nouveau d'Europa.

anar a l'hotel, va fer les maletes i va marxar corrents cap a casa. En arribar a París, unperiodista li va demanar sobre el viatge americà, a la qual cosa Clemenceau va replicar que ell venia de Barcelona, un indret horrible on bastien cases per als dragons. I poc després va publicar a la revista *Illustration* una desqualificació ferotge contra la ciutat. Aquest episodi va gaudir d'un ressò enorme entre els nostres indígenes, que, ja sota l'influx del noucentisme, abominaven llavors del modernisme.

La Primera Guerra Mundial va provocar que molts estrangers fugissin de la perillositat que implicava llavors quedar-se a França. Alguns escriptors i artistes van venir a parar a Barcelona. Aquest fet acabaria per atraure després tot un seguit novellistes i periodistes francesos, que van descobrir i cantar les excel·lències de la ciutat canalla i marginal. Resultava que la inevitable i tòpica Rambla era el camí iniciàtic que amb tota naturalitat els conduïa cap al Raval i els capbussava en l'univers atractivament pervers, diabòlic i delictiu del Barri Xinès. Aquest fet va marcar un desplaçament del centre d'atracció periodística o novellística que fins llavors s'ha conreat. En efecte, abans el que resultava habitual en les cròniques, els llibres de viatge o la literatura de ficció era descriure tot el que es relacionava amb la catedral i les esglésies, els palaus, l'arquitectura, els carrers o tot el que els semblava pintoresc. Arran d'aquell moment, el Raval i per damunt de tot el Barri Xinès centraran la curiositat dels visitants i el tema dels seus escrits, amb independència del gènere. No cal dir que el Paral·lel aviat es va convertir també en un motiu preferent d'atracció. En general, anaven sols. Alguns van trobar, però, bons guies, com va ser el cas de Francís Carco, orientat per Sagarra. Recordo haver trobat a la seva biblioteca un dels seus llibres, amb la següent dedicatòria al poeta: «*No soy maricón!*». Aquest periodista i escriptor, però també Paul Morand, Marcel Prevost, Jean Genet (vaig aconseguir que l'Ajuntament li dedicés una plaça on hi havia hagut el Barri Xinès) i d'altres van començar a consagrar els seus escrits al que consideraven com la descoberta del baix ventre de la ciutat, que era el que més els fascinava. I alguns li van dedicar llibres sencers. Henri de Montherlant, *La petite infante de Castille*, en què el protagonista s'enamora d'una cupletista d'El Molino. Georges Bataille, li va de-

dicar bona part de la novel·la *Le bleu du ciel*. Ningú no va superar Pierre Mac Orlan, que va aprofitar el carrer del Cid per centrar l'acció de diverses obres de ficció. Una d'elles, *La bandera*, va ser portada al cinema, interpretada per Jean Gabin.

No només de literatura i d'escriptors viu el prestigi barceloní. Els artistes han manifestat haver estat sensibles al seu atractiu, fossin plàstics o teòrics, avantguardistes o no; i també arquitectes. Marinetti, Breton, Le Corbusier o Crevel, representen prou bé aquest sector. Però a més de les citacions escrites he obert fronts nous, per tal que els investiguin altres; mencionar representants característics serà suficient: Woody Allen o Godard (cinema), Doré o Picabia (pintura), Mies van der Rohe (disseny), Capa o Cartier-Bresson (fotografia), Chevalier (cançó), Britten (música).

A través dels segles queda patent que ha constituït un focus d'atracció política, tot i que per motius ben diferents i per fets ben concrets: la Guerra dels Segadors, el setge de 1714, el bombardeig d'Espartero, la Setmana Tràgica, l'afusellament de Ferrer i Guàrdia, però també pel manteniment continuat d'actituds compromeses o fins i tot revolucionàries. La revolució industrial va acabar perfilant un ambient de tensions i d'enfrontaments que donarà peu a una militància anarquista i sindical en un escenari conegut arreu del món com «la ciutat de les bombes». No és estrany que Marx elogiés el compromís de la classe treballadora i que Engels precisés que en cap altra ciutat del món els obrers aixecaven amb més rapidesa les barricades al bell mig dels carrers. Victor Serge, Kropotkin, Trotski i un munt de noms destacats han seguit fil per randa els esdeveniments que aquí succeïen.

El punt culminant serà, malauradament, la guerra incivil. Al llarg de tres anys, plomes ben destacades d'arreu, tant si havien vingut a lluitar com si van posar negre sobre blanc a les pàgines dels diaris o dels llibres, van deixar constància del seu testimoni. La nòmina és oceànica, no en va ha estat l'enfrontament bèl·lic que ha produït més bibliografia i en més idiomes. Hemingway, Dos Passos, Saint-Exupéry, Mauriac, Bernanos, Huxley, Ehrenburg, Gide, Auden, etcètera. Val la pena esmentar alguns detalls ben significatius. Josep Kessel, mentre ja era amagat a les files de la resistència i escrivia la lletra del seu himne *Le chant des partisans*, enlles-

**A través dels segles
queda patent que ha
constituït un focus
d'atracció política.**

tia la novel·la *Une balle perdue*, ambientada en els fets de l'aixecament barceloní del 6 d'octubre, que ell havia viscut personalment. Claude Simon, premi Nobel, va recrear en la novel·la *Le Palace* (l'hotel Colón) els seus records com a lluitador brigadista. És sabut que Malraux ens va llegir a *L'Espoir* la recreació apassionada i emocionant dels primers dies de l'aixecament popular. S'ignorava, però, que havia escrit un conte, *Et sur la terre*, que havia estat publicat en una edició de bibliòfil reduïdíssima i il·lustrada amb aiguaforts de Chagall; evoca un amor clandestí en un *meubl * de la Gran Via en ple període b llic. I tinc molt present l'emocionant testimoni d'Orwell, amb un títol que ja era sota la dictadura franquista una consigna de combat: *Homenatge a Catalunya*.

Res millor per cloure aquest tema que la frase pronunciada el 1940 per Churchill a la Cambra dels Comuns, en vigílies del que es coneixer  històricament com la Batalla d'Anglaterra contra l'aviació nazi: «No menyspreo gens els enormes perills que pesen sobre nosaltres, però crec fermament que els nostres compatriotes demostraran que són capaços de resistir-los, com ho feren els valents ciutadans de Barcelona [aplaudiments]». M'hauria agradat que fos estampada al peu del monument dedicat als morts pels bombardeigs de la guerra incivil.

La llarga nit de la dictadura va propiciar aviat una mena de referències que posaven de manifest la curiositat per descriure la vida d'uns ciutadans castigats per partida doble, per republicans perdors i nacionalistes. Ens feia goig saber que a l'estranger s'havia publicat tal o tal llibre, que mostrava clarament la manca de llibertats que pat em. Era igual que fos sota l'excusa de la ficció o del pamflet polític. Era sorprenent, però també afalagador, que encara fructifiqu s el ressò del Barri Xinès en plomes com les de Jean Marie Guillaume (tota la novel·la *Maria Teresa* es desenvolupa en un *meubl * del carrer Robador) o sobretot la de l'acreditat Pieyre de Mandiargues, que amb *El marge* posa dempeus un homenatge vibrant i comprom s a la ciutat que havia acollit aquell univers canalla, famós a tot el món: el Barri Xinès.

Al terme d'aquest recorregut, una síntesi ben abreujada, no deixa de constituir una paradoxa lacerant que una Barcelona amb vint segles de trajecte, que havia atret la mirada més diversa, fos motiu de descober-

ta arran dels Jocs Olímpics, situació que no solament encara dura, sinó que no cessa de multiplicar-se. Aquesta ciutat es confirma com una font inesgotable d'inspiració i evidència que amb més o menys resignació ho aguanta tot, en veure ara i de tan de prop la quantitat enorme de paper mullat que genera.